

tur genti facienti fructus ejus; quod regnum dicit, nisi quod sperabant, non quod acceperant, id est, vitæ æternæ? Unde alibi dicit: *Scrutamini Scripturas, in quibus putatis vos vitam æternam habere; ipsæ testimonia perhibent de me.* Et alibi: *Væ vobis legisperitis, qui tulistis clavem scientiæ: ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis.* Istisne molibus testimoniorum non adteritur impudens vanitas? Quis hunc audit, nisi qui Scripturas sanctas non audit, aut tam malè audit, quàm in eas iste cæcus incurrit?

Joan. 5. 39. *Luc. 11. 52.*

CAPUT V. 17. *Joan. 6. 49.* „SED ait de iis Dominus, inquit: *Parentes vestri manna manducaverunt, & mortui sunt: docens neminem ipsorum ad Dominum pertinuisse, quibus mors domi- nata est. Neminem planè, sed parentum illorum quibus talia loquebatur: parentes quippe infidelium, quos nisi infideles volebat intelligi? Unde alio loco dicit: Væ vobis, Scribæ & Pharisei hypocritæ, qui ædificatis sepulcra Prophetarum, & ornatis monumenta justorum, & dicitis: Si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine Prophetarum. Itaque estis testimonio vobismetipsis, quia filii estis eorum qui Prophetas occiderunt.* Filios utique dixit imitatione sceleris, non propagine generis. Non enim quòd ex illis secundum carnem nati erant, hoc eis esse poterat crimini; sed quòd eis se similes infideli crudelitate monstrabant. Idèdque connectit, ac dicit: *Et vos implete mensuram patrum vestrorum. Serpentes, genimina viperarum, quomodo fugietis a judicio gehennæ? Idèd ecce ego mit-*

á In MSS. fugietis iudicium gehennæ.

to ad vos Prophetas, & Sapientes, & Scribas, & ex illis occidetis & crucifigetis, & ex illis flagellabitis in synagogis vestris, & persequemini de civitate in civitatem, ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel justique usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachie, quem occidistis inter templum & altare. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam. Nempè constat, nempè manifestum est, imitando esse istos filios malorum, à quibus Prophetæ sancti & justique, ab ipso Abel quem frater occidit, usque ad Zachariam quem isti occiderunt, persecutiones impiissimas, & sceleratissimas pertulerunt. Nam quomodo super istos veniet illorum sanguis, qui longè ante vixerunt, quàm isti vel nascerentur, nisi quia unum genus, una conspersio, una massa est impiorum, imitatione sibimet connexorum? Simul etiam declaratur, in eodem populo fuisse justos atque Prophetas Dei, quorum isti quibus hæc loquitur Dominus, ædificabant sepulcra, ornabantque monumenta. Pejor ergo iste & immanior, qui eos defunctos lingua maledica lacerat, quibus honorem etiam impii deferebant; & in animam suam crudeliter sæviens, eos blasphemat, cum velit videri christianus, quos Prophetas & justos asserit Christus.

18. Jam verò quod adungere voluit sanctos Patriarchas, Abraham, Isaac, & Jacob, his de quibus Dominus ait: *Patres vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt;* quia & isti patres mortui sunt: utrùm fraudulentus, an cæcus sit potius judicandus, incertum est. Sed quodlibet eorum eligat, detestandus est. Hinc enim hoc ostendere voluit,

luit, quia Dominus commemoratis eisdem Patribus ait: *Non est Deus mortuorum, sed vivorum*; cum potius eos vivere dixerit. Adhibito quippe testimonio de Lege, ubi scriptum est: *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob*; adjunxit: *Non est Deus mortuorum, sed vivorum*. Et adjecit: *Omnes enim illi vivunt*; vita utique vera, qua justii vivunt, etiam quando corpore moriuntur. Sed quando hæc diceret iste, si viveret?

19. In hanc sententiam vult accipi, & quod ait Dominus ad judæos: *Neque me nostis, neque Patrem meum, sed nec verbum Dei habetis in vobis manens*. Quod utique contrarium non est ei quod dixit: *Tulistis clavem scientiæ, ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis*. In semetipsis enim verbum Dei non habebant, sed habebant in litteris quas legebant. Nam si haberent in semetipsis, & ipsi intrarent, & alios intrare permetterent. Non intrare autem, est non intelligere. Ecce quare nec ipsum noverant, nec ejus Patrem: quia non intelligebant quod legebant, non quia Deum & Christum non prædicaverant, quos legebant. Hoc est ergo intrare, non esse contentum superficie litteræ, sed ad interiora intelligentiæ pervenire.

20. Argumentatur etiam de Joanne Baptista, quia Dominus ait: *In natis mulierum non exsurrexit major Joanne Baptista: qui autem minor est in regno cælorum, major est illo*. Ita velut ratiocinando, tamquam Joannes non pertineat ad regnum cælorum, & ob hoc multò minùs ceteri Prophetæ illius populi, quibus major est Joannes. Hæc autem verba Domini duobus modis possunt rectis-

si-

simè intelligi. Aut enim regnum cælorum appellavit eo loco Dominus, quod nondum accepimus, & in quo nondum sumus; unde & in fine dicturus est: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum*, & a quia ibi sunt sancti Angeli, quilibet in eis minor, major est utique quolibet sancto & justo portante corpus quod corrumpitur, & aggravat animam: aut si regnum cælorum in ea sententia illic intelligi voluit, qua & in hoc tempore significatur Ecclesia, cujus filii sunt omnes ab institutione generis humani usque nunc, quotquot justii & sancti esse potuerunt; profectò se ipsum Dominus significavit, quia nascendi tempore minor erat Joanne, major autem divinitatis æternitate, & dominica potestate. Proinde secundum priorem expositionem ita distinguitur: *In natis mulierum nemo exsurrexit major Joanne Baptista: qui autem minor est in regno cælorum*, ac deinde subinfertur, *major illo est*. Secundum hanc autem posteriorem ita: *In natis mulierum nemo exsurrexit major Joanne Baptista: qui autem minor est*, ac deinde subinfertur, *in regno cælorum major illo est*. Sed uterque intellectus quàm congruit veritati, tam refellendæ hujus sufficit vanitati. Sive enim quilibet Angelus ceteris minor, Joanne sit major; sive hic Dominus intelligatur, Joanne præcursore suo ætate minor, majestate major, nihil inde Prophetis ceteris derogatur. Potuerunt enim esse Joanni aliqui æquales, aliqui eo minores, nullus autem major propter sententiam Domini: omnes tamen sancti, & justii, & boni.

21. » SED Moyses, inquit, omnem spem
» fu- CAP. VI.
Gen. 9. 5.

a Aliquot MSS. & qui ibi sunt Angeli.

» futura resurrectionis in hominibus extin-
 » xit, qui mortalem esse animam pronuntia-
 » vit, qui eam esse sanguinem dixit. Deinde
 ratiocinando magnis viribus conatur ostende-
 re, non esse animam sanguinem, & laborat
 in re manifesta, ^a non intelligens Legem.
 Sic enim dictum est: *Anima omnis carnis*
^{Levit. 17.} *sanguis est*; quomodo dictum est: *Petra*
^{14.} *erat Christus*; non quia hoc erat, sed quia
^{I. Cor. 10.} hinc significabatur. Non autem frustra Lex ani-
 4. mam voluit significare per sanguinem, rem
 scilicet invisibilem per rem visibilem; nisi quia
 sanguis per venas omnes ab ipso corde dif-
 fusus, in nostro corpore plus ceteris humo-
 ribus principatur; ita ut ubicumque fuerit vul-
 nus inflictum, non humor alius, sed ipse pro-
 cedat: itaque anima, quia omnibus quibus
 constamus invisibiliter praevalet, illo melius
 significatur, quod omnibus quibus constamus
 visibilius praevalet.

22. Illud autem quod Apostolus ait (nam
 & hoc testimonium iste posuit) *Caro & san-*
^{I. Cor. 15.} *guis regnum Dei non* ^b *possidebit*; non fa-
 50. cit de anima, sed de resurrectione corporis
 b quæstionem. Verum & ista duobus modis sol-
 vitur. Aut enim carnis & sanguinis nomine
 corruptionem carnis & sanguinis nuncupavit,
 quæ in resurrectione non erit; aut carnem &
 sanguinem, homines ad omnes illecebras sæ-
 cularium volapratum carni & sanguini deditos,
 qui regnum Dei non possidebunt. Totus autem
 iste locus apostolici sermonis, ubi scriptum
 est: *Caro & sanguis regnum Dei non possi-*
debit; si consideretur diligentius, magis per-
 sua-

^a Antiquiores codices, ne intelligamus Legem.

^b Sola editio Lov. non possidebunt.

suadebit corruptionem carnis, sicut nunc est,
 his eum vocabulis appellare voluisse: atque
 ad exponendum quid diceret, adjunxisse, *Ne-*
que corruptio incorruptionem possidebit. Quia
 cum facta fuerit quæ in resurrectione spera-
 tur illa mutatio, non utique remanebit ulla
 corruptio. Quamvis ergo & post resurrectio-
 nem Dominus dixerit discipulis suis: *Pal-*
^{Lucæ 24.} *pate, & videte, quia spiritus carnem & ossa*
 39. *non habet, sicut me videtis habere*; tamen
 secundum substantiam caro erit, non secun-
 dum corruptionem, quæ nunc carni hoc nomen
 imponit. Unde ait Propheta: *Omnis caro fæ-*
num. Numquid enim & Domini, quam leva-
 vit in cælum? Quo ergo modo appellavit
 Propheta carnem, ubi ait: *Omnis caro fæ-*
num; dicturus utique, *fænum aruit*; eo mo-
 do & Apostolus ait: *Caro & sanguis regnum*
^{I. Cor. 15.} *Dei non possidebit*; quia non ibi erit cor-
 50. ruptio, qua nunc sicut fænum natura carnis
 arescit. Non enim alia sententia est: *Neque*
corruptio incorruptionem possidebit; sed hæc
 repetitio, sententiæ superioris est expositio: ut
 quod ibi dictum est, *caro & sanguis*, hic
 intelligamus corruptionem, non substantiam
 carnis; & quod ibi dictum est, *regnum Dei*,
 hic intelligamus incorruptionem. Atque ita
 nihil aliud dictum putemus: *Caro & sanguis*
regnum Dei non possidebit; quam si diceret-
 ur: *Corruptio incorruptionem non possidebit*:
 id est, corruptio carnis & sanguinis in illius
 regni incorruptione non erit, propter immu-
 tationem scilicet, de qua mox locutus ad-
 junxit: *Oportet corruptibile hoc induere in-*
corruptionem. Ita corruptio quæ carnis & san-
 guinis nomine significata est, in regni illius
 incorruptione non erit: quia caro, quæ nunc

corruptibilis est, tunc mutata incorruptibilis erit.

23. Moyses autem homo Dei si animam credidisset esse mortalem, quod utique credidisset, si eam sanguinem, non significationis, sed proprietatis caussa, esse dixisset, non alio loco diceret: *Omni qui tetigerit mortuum ab omni anima hominis, & mortuus fuerit, & non fuerit purificatus, tabernaculum Domini polluit: a exteretur anima illa ex Israel; quoniam aqua adspersionis non est circumspersa super eum, immundus est, adhuc immunditia ejus in ipso est. Adhuc utique dixit, etiam post mortem, quia non est purificatus: ubi præfiguratum lavacrum regenerationis intelligit, quod nunc accipiunt qui baptizantur in Christo, quisquis audit fideliter: Si crederetis Moysi, crederetis & mihi, de me enim ille scripsit.*

Num. 19. 13.
Joan. 5. 46.

CAP. VII.

24. QUID autem mirum, si iste infelix à luce veritatis aversus, & ob hoc luci veritatis adversus, ea quæ non intelligit in novo Testamento, objicit veteri Testamento? Sicut etiam illud de Apostolo Paulo, ubi ait ad Corinthios: *Quid si ministratio mortis in litteris formata lapideis facta est in gloria, ita ut non possent filii Israel intendere in faciem Moysi propter gloriam vultus ejus quæ destruitur; quare non magis ministratio spiritus erit in gloria? Nam si ministratio damnationis gloria est, multo magis ministratio justitiæ abundabit in gloria. Et enim*

a Editi, *exsecretur*. At MSS. *exteretur*: excepto uno codice Sorbonico qui habet, *exterminabitur*. Apud LXX. græcè est *ἐκτροιβήσεται*.

b Ita MSS. Editi vero, *in gloriam*.

enim non glorificatum est in hac parte, id quod declaratum est propter excellentem claritatem. Nam si id quod destruitur, in gloria est, multò magis illud quod manet, in gloria est. Hoc modo iste posuit verba apostolica, nec à meliore interpretatione plurimum distat. Quia ergo dicta est *ministratio mortis in litteris formata lapideis*, hinc existimat, quòd morti ministraverit Moyses, id est, mortis auctori, maligno scilicet spiritui, quem mundi hujus iste opinatur auctorem: ignorans ministrationem mortis dictam Legem, secundum illud quod alibi dicit: *Littera occidit, spiritus autem vivificat.* Lex enim quamvis justa, & sancta, & bona, prævaricatoribus intulit mortem, quos Dei gratia non adjuvit ad justitiam Legis implendam. Oportebat enim, ut Testamento veteri Lex imponeretur superbis, & de suæ voluntatis virtute fidentibus, quæ non daret justitiam, sed juberet; ac sic morte prævaricationis impliciti, ad gratiam confugerent, non jubentem tantummodò, sed juvantem, quæ novo Testamento est revelata. Hinc putant isti divinorum eloquiorum blasphematores, malam fuisse Legem quæ data est per Moysen, quia dicta est: *Ministratio mortis in litteris figurata lapideis*; non intuentes propter eos esse dictum, qui suo libero arbitrio Legem sufficere arbitrabantur, & spiritu gratiæ non adjuti, rei prævaricationis sub ejusdem Legis littera tenebantur. Unde alibi dicit: *Lex iram operatur: ubi enim Lex non est, nec prævaricatio*; hinc ostendens unde dixerit: *Lex iram operatur*. Neque enim ejus prævaricatio mala esset, nisi Lex ipsa bona esset.

2. Cor. 3. 6.

Joan. I. 17.

Rom. 4. 15.

25. Multum est & nimis longum colligere

re, quæ in hanc sententiam beatus dicit Apostolus, Legem distinguens à gratia; eo quod sub illa elidantur elati, sub ista erigantur elisi; & quod illa in tantum bona sit, ut bona ^a jubeat, hæc ^a tantum ut bona conferat. Illa justitiæ facit auditorem, ista factorem. Et ideò sub illa peccator, insuper etiam prævaricator, amissa excusatione ignorantie, convictus jacet: sub ista verò & parcente & opitulante, ^b nec ^b qui mala est operatus exstinguitur, & ut bona operetur, accenditur. Quid ergo est mirum, si illa dicta est *ministratio mortis*, ubi littera occidit, malum prohibendo quod fit, & bonum imperando quod non fit; ista verò dicta est, *ministratio spiritus*, utique vivificantis, ut à prævaricationis morte surgamus, & justitiam non rei legamus in tabulis, sed liberi in cordibus, & in moribus habeamus? Hoc est Testamentum novum distans à vetere; quia ibi vetus homo formidinis coartatur angustiis, hic novus homo spatiat in latitudine caritatis.

26. Quod autem dictum est de ministro veteris Testamenti Moyse, quod *non poterant intendere filii Israel in faciem ejus propter gloriam vultus ejus*; signum erat, quia in lege Christum intellecturi non erant. Et ideò velamen inter faciem Moysi & ipsos positum erat, *ut non intenderent*, sicut scriptum est, *filii Israel * usque in finem*. Finis autem legis quis est? Ad hoc non ego, sed Apostolus ipse respondeat: *Finis enim legis, inquit, Christus ad justitiam omni credenti.*

Fi-

^a Editi, hæc in tantum. At plerique ac meliores MSS. hæc tñrum: absque particula, in.

^b Editi, nec quia. Potiores MSS. nec qui.

Finis perficiens, non interficiens. Finis quippe dicitur, propter quem fiunt omnia, quæcumque aliquo fiunt officio. Nam inter officium, & finem hoc distat, quod officium est in eis quæ facere debemus, finis propter quem facimus. Quia itaque illa omnia propter Christum fiebant, quem filii Israel in eis quæ fiebant, non intelligebant; hoc significabat velamen, quod eos usque in finem non sinebat intendere, id est, usque ad faciem Moysi, quæ significabat Christum. Sed ideò dictum est, quod evacuetur hæc gloria, quia omnes umbræ significantes evacuantur, cum res quæ significatur advenerit. Quemadmodum enim scientia quæ nunc est, evacuabitur, sicut idem dicit Apostolus, cum venerit illa quam dicit ^a facie ad faciem: sic & ista quæ in ^b umbris tradita erant judæis in vetere Testamento, necesse fuit evacuari revelatione Testamenti novi.

27. Nec sanè omnes in illo populo non intelligebant Christum per illas umbras Testamenti veteris figuratum: neque enim hæc ipse Moyses, & ceteri Prophetæ non intelligebant, qui eum posteris prænuntiabant. Nam in ipsa epistola ad Corinthios, ubi hæc dicuntur, quæ iste non intelligens, posuit tamquam adversa & inimica veteri Testamento, cur dicit: *Habentes autem eundem spiritum fidei, secundum quod scriptum est: Credidi propter quod & locutus sum: & nos credimus, propter quod & loquimur?* Ubi enim scriptum est: *Credidi, propter quod & locutus sum?*

Tom II.

T

Uti-

^a Aliquot MSS. faciem ad faciem: juxta græc. προσάκρον προς προσάκρον.

^b Plures MSS. in verbis tradita.

1. Cor. 13.

12.

a

b

2. Cor. 4.

13.

Psal. 115.

10.

Utique in Psalmis, ad illa Dei eloquia pertinentibus, quæ credita sunt judæis. *Eundem*, inquit, *spiritum fidei habentes*: quid est, *eundem*, nisi quem habebant etiam illi, per quos hæc ministrata sunt? Cur etiam in eadem epistola de Lege testimonium posuit, cum præmisisset: *Ut vestra abundantia sit ad illorum inopiam, & illorum abundantia fiat in vestram inopiam, ut fiat æqualitas*; subjungens, & dicens: *Sicut scriptum est: Qui multum, non abundavit; & qui modicum, non defuit illi*: cur eis importat Legis auctoritatem, quam dicit fuisse ministrationem mortis, si eo modo intellexit, quomodo ista pestis intelligit?

2. Cor. 8.
14.

Exodi 16.
18.

Rom. 7. 6.

Roman. 7.
&c.
2

28. Atque ut omnes auferantur ambages, quonam modo & Lex ministratio mortis rectè dicta sit, & tamen sancta, & justa, & bona sit, illud recolamus, quod in epistola positum est ad Romanos. Cum enim dixisset: *Ita ut serviamus in novitate spiritus, & non in vetustate litteræ*; quæ sententia simillima est illi, quam iste non intelligens posuit: continuo prospexit istos futuros verbosos atque blasphemos, qui putaturi essent ex hoc Legem fuisse reprehensam; moxque subjunxit: *Quid ergo dicemus: Lex peccatum est? Absit: sed peccatum non cognovi nisi per Legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret: Non concupisces. Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine Lege enim peccatum mortuum est. Ego autem vivebam aliquando sine Lege: adveniente autem mandato, peccatum revixit. Ego autem mor-*

^a In MSS. dicimus.

mortuus sum, & inventum est mihi mandatum, quod erat in vitam, hoc esse in mortem. Peccatum enim occasione accepta per mandatum fefellit me, & per illud occidit. Itaque Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & justum, & bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit: sed peccatum ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem. Ecce quid est ministratio mortis: ecce quid est littera occidit: ecce quemadmodum Lex non est peccatum, & mandatum erat in vitam: & Lex sancta, & mandatum sanctum, & justum, & bonum: & tamen quia de ipso bono interficitur inobediens anima, ubi Dei non adjuvat gratia, ministratio mortis facta est Lex in veteri Testamento propter occidentem litteram, & ministratio vitæ facta est gratia in novo Testamento propter vivificantem spiritum. Quod est autem ministratio mortis, & ministratio damnationis; hoc est, occasione accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam; hoc est, adveniente mandato peccatum revixit; hoc est, inventum est mihi mandatum quod erat in vitam, hoc esse in mortem; hoc est, occasione accepta peccatum per mandatum fefellit me, & per illud occidit; hoc est, Lex subintravit, ut abundaret delictum; hoc est, Lex iram operatur; hoc est, virtus peccati Lex. Prohibitio enim peccati, quod est Lex, auget profectò desiderium peccandi: quod non exstinguitur, nisi contrario desiderio rectè faciendi, ubi fides per dilectionem operatur. Hoc autem non præstat littera jubens, sed spiritus juvans: non Lex ergo, sed Gratia; non vetus Testamentum in servitutem generans,

Rom. 5. 20.

Rom. 4. 15.

1. Cor. 15.

56.

Gal. 5. 6.

Gal. 4. 24.

quod est Agar; sed novum in quo non sunt ancilla filii, sed libera, qua libertate Christus nos liberavit. Et tamen Lex sancta est, & mandatum sanctum, & justum, & bonum. Per hoc mandatum sanctum, & justum, & bonum, in his qui non habent spiritum Christi, operatur peccatum omnem concupiscentiam. Qualem se fuisse in vetere Testamento etiam ipse Apostolus ostendens: *Occasione*, inquit, *accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam*. Per quod mandatum, nisi quod ait: *Concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret, Non concupisces?*

Rom. 7. 8.

a Numquid malum est non concupiscere? Imò a maximè bonum. Bona est ergo Lex quæ hoc dicit; sed ubi non adest vivificans spiritus, b hæc ipsa lex b quæ bonum dicit, occidit: quia peccati virtus est, cum per illam operatur c omnem concupiscentiam, inflammando c prohibitionem; quod non exstinguitur per jubentem litteram timore pœnæ, sed per juvantem spiritum dilectione justitiæ. Ideò ait: *Peccatum ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem*. Non enim ait, per malum, sed *per bonum*. Hic evigilent, si possunt, qui Legem Dei atque ejus ministrum Moysen cæco & furioso corde reprehendunt. Ideò quippè est ministratio mortis, quia peccatum per bonum operatum est mortem; ideò est ministratio damnationis, quia peccatum per bonum operatum est damnationem.

29. Non autem omnes qui christiani appellantur, ad Christum transeunt: sed quibus au-

a Meliores MSS. maximum bonum.

b Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. quam bonam dicit.

c Editi, inflammando prohibitionem. Castigantur ex MSS.

aufertur velamen, quod in lectione veteris Testamenti manet. Qui enim sunt in vetere Testamento, impediente velamine, nec vetus intelligunt, nec novum: qui autem transeunt ad Christum, remoto velamine per novum, intelligunt & vetus, & novum. Utinam & isti cæci oppugnatores Legis & Prophetarum, sic transeant ad Christum, ut non sint in eis in quibus obvelatum est & ipsum Evangelium. In his enim qui pereunt, esse obvelatum, ait Apostolus: *In quibus Deus sæculi hujus excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illuminatio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei*. Ubi miser iste Deum sæculi hujus vult intelligi malum: tamquam illi servierit Moyses in vetere Testamento, quasi hoc Apostolus dixerit. Ubi si necesse esset intelligi Deum sæculi hujus, deum impiorum, hoc est, diabolum (*Quoniam omnes dii gentium dæmonia*; & utiquè multo maximè princeps dæmoniorum) non mirum esset, quando quidè quorundam deus etiam venter est dictus: ait enim Apostolus: *Quorum Deus venter est*; nec ideò deus venter est. Ita si potest dici deus hujus sæculi diabolus, non ideò diabolus deus est: quia nec dæmonia sunt dii, quamvis dii gentium sint dæmonia. Potest quippè sæculum in malo intelligi: unde dicit Apostolus Petrus: *Eripite vos de præsentis sæculo maligno*. Sed cum alter pateat intellectus, quid necesse est hic diabolum putare significatum, ac non potiùs Deum verum, justum, & bonum, qui excæcaverit mentes infidelium sæculi hujus: ut non hic distinguatur, *in quibus Deus sæculi hujus*, ac deinde subinferatur, *excæcavit mentes infidelium*; sed ita potiùs, *in quibus Deus*, ac deinde

2. Cor. 4. 4.

Phil. 3. 19.

Psal. 95. 5.

2. Petr. 1.

subinferatur, *sæculi hujus excæcavit mentes infidelium*, hoc est, infidelium sæculi hujus mentes excæcavit.

- CAP. VIII. 30. SED istis non placet, ut Deus bonus mentes excæcet aliquorum. Non enim attendunt Salvatoris verba dicentis: *In judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant.* Ille igitur qui secundum apostolicam sententiam, *cujus vult miseretur, & quem vult obdurat*; proculdubio quem vult illuminat, & quem vult excæcat. Sed non est iniquitas apud Deum, cui dicit Ecclesia: *Misericordiam & judicium cantabo tibi, Domine.* Illuminat ergo misericordia, excæcat judicio, utique æquissimo, etsi occultissimo. *Inscrutabilia enim sunt judicia ejus.* Cui tamen dicitur: *Sedisti super thronum, qui judicas æquitatem.*

31. Huic Deo servivit Moyses, ceterique Prophetæ, quos justos sine dubio Dominus ipse testatur. Horum quippè judæi sepulcra construebant, & monumenta ornabant, quibus dicit: *Ædificatis sepulcra Prophetarum, & ornatis monumenta justorum.* Sed illi omnes, etsi pro temporis dispensatione veteris

^a Testamenti ministrabant ^a figuris, ad novum tamen Testamentum, quamvis nondum revelatum, per gratiam Dei pertinebant, ad quod pertinebat Abraham. Hinc quippè isti, si remoto velamine legerent, intelligerent ita non esse inimicum Evangelium Legi, quæ data est per Moysen, sicut inter se non sunt inimici Abraham & ipse Moyses: quos utiquè & isti eundem coluisse confitentur Deum, quamvis eum sic blasphemant, ut eum Deum negent. Et

^a Am. Er. & plures MSS. ministrabant figuras.

tamen Apostolus promissiones, quæ factæ sunt Abraham, quia novum Testamentum significabant, sic opposuit Legi per Moysen datæ, ut hæc duo inter se inimica videantur. Quid enim aliud ad Romanos dicit? *Non enim per Legem promissio Abraham, aut semini ejus, ut hæres esset mundi, sed per justiam fidei.* Si enim qui per Legem, hæredes sunt, exinanita est fides, & evacuata est promissio. *Lex enim iram operatur. Ubi enim Lex non est, nec prævaricatio.* Attendant quemadmodum sic disputat, veluti contra Legem, ut ^a ex priore illa, quæ facta est ad Abraham, promissione convincat, quòd non sint hæredes ex Lege, quicumque sint hæredes Dei, sed ex promissione. Itemque ad Galatas: *Fratres, inquit, secundum hominem dico; tamen hominis confirmatum testamentum nemo irritum facit, aut superordinat. Abraham dictæ sunt promissiones, & semini ejus. Non dicit, & seminibus, tamquam in multis; sed tamquam in uno, & semini tuo, quod est Christus. Hoc autem dico, testamentum confirmatum à Deo, quæ post quadringentos & triginta annos facta est Lex, non infirmat ad evacuandam promissionem. Si enim ex Lege hæreditas, jam non ex promissione. Abraham autem per repromissionem donavit Deus. Qui ergo Lex? Transgressionis gratia ^b proposita est, donec veniret semen, cui promissum est. Nescio utrum isti, qui legem non intelligentes criminantur,*

^a Sic præcipui MSS. At editi, ut eam.
^b Plures MSS. posita est. Nonnulli autem infra, ubi eodem, repetito loco legitur etiam apud Loy. posita est, habent, proposita est.

inveniant aliquid ex Evangelio, vel ex apostolicis litteris, quod ita videatur eidem Legi adversum esse atque contrarium, quemadmodum hoc videtur, quod ex promissionibus quæ Abraham factæ sunt, opponit Apostolos. Si ergo legem oderunt, Abraham diligant.

CAP. IX.

32. SED nec hoc volunt. Nam & ipsi Patri gentium, ad quem promissiones factas nunc in omnibus gentibus videmus impleri, crimen fornicationis objiciunt. Iste quippè proculdubio, cui respondemus, ex illis se esse manifestat, de quibus prædictum est, Apostolo dicente: *Spiritus autem manifestè dicit, quia in novissimis temporibus recedent quidam à fide, adtendentes spiritibus seductoribus & doctrinis dæmoniorum in hypocrisi mendaciloquorum, cauteriatam habentes conscientiam suam, prohibentes nubere.* Non enim reperitur Abraham aliquo se contaminasse adul-

I. Tim. 4. I.

terio: quoniam non lubrico libidinis amavit ancillam, sed ab uxore accepit, quando uxor ejus fecit de jure suo quod voluit, volens habere filios de marito suo, quamvis ex utero alieno: ubi nulla omninò lasciviendi, sed sola cogitata est causa generandi. Iste autem Abraham, etiam usque ad decrepitam senectutem, fornicationis objicit crimen, profectò quia & post mortem Saræ alteram duxit. Ubi etsi nullum intelligeretur rei abditæ sacramentum, propter hoc solum id facere debuit Abraham, ne putarent hæretici adversus Apostolum, quibus etiam Tertullianus ad stipulatores assistit, post uxoris mortem, crimen esse ducere uxorem. Sed sicut sibi iste videtur invenire in apostolicis litteris, quæ dicat contra Legem per Moysen datam, vel contra Testamentum vetus; inveniat & aliquid ad-

Gen. 16. 2.

ver-

Gen. 25. 1.

ver-

versum Abraham, quod ex Evangelicis a litteris sonare videatur: omninò non inveniet. Ubi cum ille nominatur in libris Testamenti novi, cum honore debito nominatur: ita ut judæis diceret ipse Dominus: *Si filii Abraham estis, facta Abraham facite.* Ac per hoc iste qui blasphematur Abraham, Christum profectò blasphematur, qui tale testimonium perhibet Abraham.

Joan. 8. 39.

33. Sed dicat, si potest, quam personam illarum quinque gerebat Apostolus, cum sic prædicaret Abraham? Si enim eis, qui sine Lege fuerant, factus erat quasi esset & ipse sine Lege, illi Abraham non noverant. Ergo aliquem principem, sive romanorum, sive græcorum, sive aliquem philosophorum debuit invenire, quem talibus prædicaret; ut eis, sicut huic placet, talem se, quales ipsi erant, fingendo congrueret; non Abraham nescio quem alienigenam patrem gentis hebrææ, longè ab eorum moribus, longè ab eorum ritibus, longè ab eorum cognationibus alienum. Si autem judæis tamquam judæus factus erat, aut eis qui sub Lege erant, tamquam esset & ipse sub Lege; ut quid dicebat non esse hæreticus ex Lege? Ut quid dicebat: *Lex iram operatur?* Ut quid dicebat: *Lex prævaricationis gratia posita est?* Quod æquo animo ferre non possent, qui gloriabantur in Lege. Quod si ut infirmus loquebatur infirmis, & sic eos, ut fallacibus placet, fallendo lactabat, cur eos ab umbris veteribus, in quibus infirmi quiescebant, sic^b proturbabat, ut diceret: *Ecce ego Paulus*

Rom. 4. 15.

Gal. 3. 19.

Gal. 5. 2.

^a Editi hic addunt, & apostolicis litteris: quod à plerisque MSS. abest.

^b Editi, perturbabat. At MSS. proturbabat. Si Vaticanum codicem excipias, in quo legitur, advocabat.

luit, quia Dominus commemoratis eisdem Patribus ait: *Non est Deus mortuorum, sed vivorum*; cum potius eos vivere dixerit. Adhibito quippe testimonio de Lege, ubi scriptum est: *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob*; adjunxit: *Non est Deus mortuorum, sed vivorum*. Et adjecit: *Omnes enim illi vivunt*; vita utique vera, qua justii vivunt, etiam quando corpore moriuntur. Sed quando hæc diceret iste, si viveret?

19. In hanc sententiam vult accipi, & quod ait Dominus ad judæos: *Neque me nostis, neque Patrem meum, sed nec verbum Dei habetis in vobis manens*. Quod utique contrarium non est ei quod dixit: *Tulistis clavem scientiæ, ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis*. In semetipsis enim verbum Dei non habebant, sed habebant in litteris quas legebant. Nam si haberent in semetipsis, & ipsi intrarent, & alios intrare permetterent. Non intrare autem, est non intelligere. Ecce quare nec ipsum noverant, nec ejus Patrem: quia non intelligebant quod legebant, non quia Deum & Christum non prædicaverant, quos legebant. Hoc est ergo intrare, non esse contentum superficie litteræ, sed ad interiora intelligentiæ pervenire.

20. Argumentatur etiam de Joanne Baptista, quia Dominus ait: *In natis mulierum non exsurrexit major Joanne Baptista: qui autem minor est in regno cælorum, major est illo*. Ita velut ratiocinando, tamquam Joannes non pertineat ad regnum cælorum, & ob hoc multò minùs ceteri Prophetæ illius populi, quibus major est Joannes. Hæc autem verba Domini duobus modis possunt rectis-

si-

simè intelligi. Aut enim regnum cælorum appellavit eo loco Dominus, quod nondum accepimus, & in quo nondum sumus; unde & in fine dicturus est: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum*, & a quia ibi sunt sancti Angeli, quilibet in eis minor, major est utique quolibet sancto & justo portante corpus quod corrumpitur, & aggravat animam: aut si regnum cælorum in ea sententia illic intelligi voluit, qua & in hoc tempore significatur Ecclesia, cujus filii sunt omnes ab institutione generis humani usque nunc, quotquot justii & sancti esse potuerunt; profectò se ipsum Dominus significavit, quia nascendi tempore minor erat Joanne, major autem divinitatis æternitate, & dominica potestate. Proinde secundum priorem expositionem ita distinguitur: *In natis mulierum nemo exsurrexit major Joanne Baptista: qui autem minor est in regno cælorum*, ac deinde subinfertur, *major illo est*. Secundum hanc autem posteriorem ita: *In natis mulierum nemo exsurrexit major Joanne Baptista: qui autem minor est*, ac deinde subinfertur, *in regno cælorum major illo est*. Sed uterque intellectus quàm congruit veritati, tam refellendæ hujus sufficit vanitati. Sive enim quilibet Angelus ceteris minor, Joanne sit major; sive hic Dominus intelligatur, Joanne præcursore suo ætate minor, majestate major, nihil inde Prophetis ceteris derogatur. Potuerunt enim esse Joanni aliqui æquales, aliqui eo minores, nullus autem major propter sententiam Domini: omnes tamen sancti, & justii, & boni.

21. » SED Moyses, inquit, omnem spem
» fu-

a Aliquot MSS. & qui ibi sunt Angeli.

Matth. 25.

34.

a

Sap. 9. 15.

Matth. 11.

11.

CAP. VI.

» fu- Gen. 9. 5.

» futura resurrectionis in hominibus extin-
 » xit, qui mortalem esse animam pronuntia-
 » vit, qui eam esse sanguinem dixit. Deinde
 ratiocinando magnis viribus conatur ostende-
 re, non esse animam sanguinem, & laborat
 in re manifesta, ^a non intelligens Legem.
 Sic enim dictum est: *Anima omnis carnis*
^{Levit. 17.} *sanguis est*; quomodo dictum est: *Petra*
^{14.} *erat Christus*; non quia hoc erat, sed quia
^{1. Cor. 10.} hinc significabatur. Non autem frustra Lex ani-
 4. mam voluit significare per sanguinem, rem
 scilicet invisibilem per rem visibilem; nisi quia
 sanguis per venas omnes ab ipso corde dif-
 fusus, in nostro corpore plus ceteris humo-
 ribus principatur; ita ut ubicumque fuerit vul-
 nus inflictum, non humor alius, sed ipse pro-
 cedat: itaque anima, quia omnibus quibus
 constamus invisibiliter praevalet, illo melius
 significatur, quod omnibus quibus constamus
 visibilius praevalet.

22. Illud autem quod Apostolus ait (nam
 & hoc testimonium iste posuit) *Caro & san-*
^{1. Cor. 15.} *guis regnum Dei non* ^b *possidebit*; non fa-
 50. cit de anima, sed de resurrectione corporis
 b quæstionem. Verum & ista duobus modis sol-
 vitur. Aut enim carnis & sanguinis nomine
 corruptionem carnis & sanguinis nuncupavit,
 quæ in resurrectione non erit; aut carnem &
 sanguinem, homines ad omnes illecebras sæ-
 cularium volupratum carni & sanguini deditos,
 qui regnum Dei non possidebunt. Totus autem
 iste locus apostolici sermonis, ubi scriptum
 est: *Caro & sanguis regnum Dei non possi-*
debit; si consideretur diligentius, magis per-
 sua-

^a Antiquiores codices, ne intelligamus Legem.

^b Sola editio Lov. non possidebunt.

suadebit corruptionem carnis, sicut nunc est,
 his eum vocabulis appellare voluisse: atque
 ad exponendum quid diceret, adjunxisse, *Ne-*
que corruptio incorruptionem possidebit. Quia
 cum facta fuerit quæ in resurrectione spera-
 tur illa mutatio, non utique remanebit ulla
 corruptio. Quamvis ergo & post resurrectio-
 nem Dominus dixerit discipulis suis: *Pal-*
^{Lucæ 24.} *pate, & videte, quia spiritus carnem & ossa*
 39. *non habet, sicut me videtis habere*; tamen
 secundum substantiam caro erit, non secun-
 dum corruptionem, quæ nunc carni hoc nomen
 imponit. Unde ait Propheta: *Omnis caro fæ-*
num. Numquid enim & Domini, quam leva-
 vit in cælum? Quo ergo modo appellavit
 Propheta carnem, ubi ait: *Omnis caro fæ-*
num; dicturus utique, *fænum aruit*; eo mo-
 do & Apostolus ait: *Caro & sanguis regnum*
^{Isai. 40. 6.} *Dei non possidebit*; quia non ibi erit cor-
 1. Cor. 15.
 50. ruptio, qua nunc sicut fænum natura carnis
 arescit. Non enim alia sententia est: *Neque*
corruptio incorruptionem possidebit; sed hæc
 repetitio, sententiæ superioris est expositio: ut
 quod ibi dictum est, *caro & sanguis*, hic
 intelligamus corruptionem, non substantiam
 carnis; & quod ibi dictum est, *regnum Dei*,
 hic intelligamus incorruptionem. Atque ita
 nihil aliud dictum putemus: *Caro & sanguis*
regnum Dei non possidebit; quam si diceret-
 ur: *Corruptio incorruptionem non possidebit*:
 id est, corruptio carnis & sanguinis in illius
 regni incorruptione non erit, propter immu-
 tationem scilicet, de qua mox locutus ad-
 junxit: *Oportet corruptibile hoc induere in-*
corruptionem. Ita corruptio quæ carnis & san-
 guinis nomine significata est, in regni illius
 incorruptione non erit: quia caro, quæ nunc

corruptibilis est, tunc mutata incorruptibilis erit.

23. Moyses autem homo Dei si animam credidisset esse mortalem, quod utique credidisset, si eam sanguinem, non significationis, sed proprietatis caussa, esse dixisset, non alio loco diceret: *Omni qui tetigerit mortuum ab omni anima hominis, & mortuus fuerit, & non fuerit purificatus, tabernaculum Domini polluit: a exteretur anima illa ex Israel; quoniam aqua adspersionis non est circumspersa super eum, immundus est, adhuc immunditia ejus in ipso est. Adhuc utique dixit, etiam post mortem, quia non est purificatus: ubi praefiguratum lavacrum regenerationis intelligit, quod nunc accipiunt qui baptizantur in Christo, quisquis audit fideliter: Si crederetis Moysi, crederetis & mihi, de me enim ille scripsit.*

Num. 19. 13.
Joan. 5. 46.

CAP. VII.

24. QUID autem mirum, si iste infelix à luce veritatis aversus, & ob hoc luci veritatis adversus, ea quæ non intelligit in novo Testamento, objicit veteri Testamento? Sicut etiam illud de Apostolo Paulo, ubi ait ad Corinthios: *Quid si ministratio mortis in litteris formata lapideis facta est in gloria, ita ut non possent filii Israel intendere in faciem Moysi propter gloriam vultus ejus quæ destruitur; quare non magis ministratio spiritus erit in gloria? Nam si ministratio damnationis gloria est, multo magis ministratio justitiæ abundabit in gloria. Et enim*

a Editi, *exsecretur*. At MSS. *exteretur*: excepto uno codice Sorbonico qui habet, *exterminabitur*. Apud LXX. græcè est *ἐκτιβήσεται*.

b Ita MSS. Editi vero, *in gloriam*.

enim non glorificatum est in hac parte, id quod declaratum est propter excellentem claritatem. Nam si id quod destruitur, in gloria est, multò magis illud quod manet, in gloria est. Hoc modo iste posuit verba apostolica, nec à meliore interpretatione plurimum distat. Quia ergo dicta est *ministratio mortis in litteris formata lapideis*, hinc existimat, quòd morti ministraverit Moyses, id est, mortis auctori, maligno scilicet spiritui, quem mundi hujus iste opinatur auctorem: ignorans ministrationem mortis dictam Legem, secundum illud quod alibi dicit: *Littera occidit, spiritus autem vivificat.* Lex enim quamvis justa, & sancta, & bona, prævaricatoribus intulit mortem, quos Dei gratia non adjuvit ad justitiam Legis implendam. Oportebat enim, ut Testamento veteri Lex imponeretur superbis, & de suæ voluntatis virtute fidentibus, quæ non daret justitiam, sed juberet; ac sic morte prævaricationis impliciti, ad gratiam confugerent, non jubentem tantummodò, sed juvantem, quæ novo Testamento est revelata. Hinc putant isti divinorum eloquiorum blasphematores, malam fuisse Legem quæ data est per Moysen, quia dicta est: *Ministratio mortis in litteris figurata lapideis*; non intuentes propter eos esse dictum, qui suo libero arbitrio Legem sufficere arbitrabantur, & spiritu gratiæ non adjuti, rei prævaricationis sub ejusdem Legis littera tenebantur. Unde alibi dicit: *Lex iram operatur: ubi enim Lex non est, nec prævaricatio*; hinc ostendens unde dixerit: *Lex iram operatur*. Neque enim ejus prævaricatio mala esset, nisi Lex ipsa bona esset.

2. Cor. 3. 6.

Joan. I. 17.

Rom. 4. 15.

25. Multum est & nimis longum colligere

re, quæ in hanc sententiam beatus dicit Apostolus, Legem distinguens à gratia; eo quod sub illa elidantur elati, sub ista erigantur elisi; & quod illa in tantum bona sit, ut bona ^a jubeat, hæc ^a tantum ut bona conferat. Illa justitiæ facit auditorem, ista factorem. Et ideò sub illa peccator, insuper etiam prævaricator, amissa excusatione ignorantie, convictus jacet: sub ista verò & parcente & opitulante, ^b nec ^b qui mala est operatus exstinguitur, & ut bona operetur, accenditur. Quid ergo est mirum, si illa dicta est *ministratio mortis*, ubi littera occidit, malum prohibendo quod fit, & bonum imperando quod non fit; ista verò dicta est, *ministratio spiritus*, utique vivificantis, ut à prævaricationis morte surgamus, & justitiam non rei legamus in tabulis, sed liberi in cordibus, & in moribus habeamus? Hoc est Testamentum novum distans à vetere; quia ibi vetus homo formidinis coartatur angustiis, hic novus homo spatiat in latitudine caritatis.

26. Quod autem dictum est de ministro veteris Testamenti Moyse, quod *non poterant intendere filii Israel in faciem ejus propter gloriam vultus ejus*; signum erat, quia in lege Christum intellecturi non erant. Et ideò velamen inter faciem Moysi & ipsos positum erat, *ut non intenderent*, sicut scriptum est, *filii Israel * usque in finem*. Finis autem legis quis est? Ad hoc non ego, sed Apostolus ipse respondeat: *Finis enim legis, inquit, Christus ad justitiam omni credenti.*

Fi-

^a Editi, hæc in tantum. At plerique ac meliores MSS. hæc tñrum: absque particula, in.

^b Editi, nec quia. Potiores MSS. nec qui.

Finis perficiens, non interficiens. Finis quippe dicitur, propter quem fiunt omnia, quæcumque aliquo fiunt officio. Nam inter officium, & finem hoc distat, quod officium est in eis quæ facere debemus, finis propter quem facimus. Quia itaque illa omnia propter Christum fiebant, quem filii Israel in eis quæ fiebant, non intelligebant; hoc significabat velamen, quod eos usque in finem non sinebat intendere, id est, usque ad faciem Moysi, quæ significabat Christum. Sed ideò dictum est, quod evacuetur hæc gloria, quia omnes umbræ significantes evacuantur, cum res quæ significatur advenerit. Quemadmodum enim scientia quæ nunc est, evacuabitur, sicut idem dicit Apostolus, cum venerit illa quam dicit ^a facie ad faciem: sic & ista quæ in ^b umbris tradita erant judæis in vetere Testamento, necesse fuit evacuari revelatione Testamenti novi.

27. Nec sanè omnes in illo populo non intelligebant Christum per illas umbras Testamenti veteris figuratum: neque enim hæc ipse Moyses, & ceteri Prophetæ non intelligebant, qui eum posteris prænuntiabant. Nam in ipsa epistola ad Corinthios, ubi hæc dicuntur, quæ iste non intelligens, posuit tamquam adversa & inimica veteri Testamento, cur dicit: *Habentes autem eundem spiritum fidei, secundum quod scriptum est: Credidi propter quod & locutus sum: & nos credimus, propter quod & loquimur?* Ubi enim scriptum est: *Credidi, propter quod & locutus sum?*

Tom II.

T

Uti-

^a Aliquot MSS. faciem ad faciem: juxta græc. προσάκρον προς προσάκρον.

^b Plures MSS. in verbis tradita.

1. Cor. 13.

12.

a

b

2. Cor. 4.

13.

Psal. 115.

10.

Utique in Psalmis, ad illa Dei eloquia pertinentibus, quæ credita sunt judæis. *Eundem*, inquit, *spiritum fidei habentes*: quid est, *eundem*, nisi quem habebant etiam illi, per quos hæc ministrata sunt? Cur etiam in eadem epistola de Lege testimonium posuit, cum præmisisset: *Ut vestra abundantia sit ad illorum inopiam, & illorum abundantia fiat in vestram inopiam, ut fiat æqualitas*; subjungens, & dicens: *Sicut scriptum est: Qui multum, non abundavit; & qui modicum, non defuit illi*: cur eis importat Legis auctoritatem, quam dicit fuisse ministrationem mortis, si eo modo intellexit, quomodo ista pestis intelligit?

2. Cor. 8.
14.

Exodi 16.
18.

Rom. 7. 6.

Roman. 7.
7. &c.
2

28. Atque ut omnes auferantur ambages, quonam modo & Lex ministratio mortis rectè dicta sit, & tamen sancta, & justa, & bona sit, illud recolamus, quod in epistola positum est ad Romanos. Cum enim dixisset: *Ita ut serviamus in novitate spiritus, & non in vetustate litteræ*; quæ sententia simillima est illi, quam iste non intelligens posuit: continuo prospexit istos futuros verbosos atque blasphemos, qui putaturi essent ex hoc Legem fuisse reprehensam; moxque subjunxit: *Quid ergo dicemus: Lex peccatum est? Absit: sed peccatum non cognovi nisi per Legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret: Non concupisces. Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine Lege enim peccatum mortuum est. Ego autem vivebam aliquando sine Lege: adveniente autem mandato, peccatum revixit. Ego autem mor-*

^a In MSS. dicimus.

mortuus sum, & inventum est mihi mandatum, quod erat in vitam, hoc esse in mortem. Peccatum enim occasione accepta per mandatum fefellit me, & per illud occidit. Itaque Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & justum, & bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit: sed peccatum ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem. Ecce quid est ministratio mortis: ecce quid est littera occidit: ecce quemadmodum Lex non est peccatum, & mandatum erat in vitam: & Lex sancta, & mandatum sanctum, & justum, & bonum: & tamen quia de ipso bono interficitur inobediens anima, ubi Dei non adjuvat gratia, ministratio mortis facta est Lex in veteri Testamento propter occidentem litteram, & ministratio vitæ facta est gratia in novo Testamento propter vivificantem spiritum. Quod est autem ministratio mortis, & ministratio damnationis; hoc est, occasione accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam; hoc est, adveniente mandato peccatum revixit; hoc est, inventum est mihi mandatum quod erat in vitam, hoc esse in mortem; hoc est, occasione accepta peccatum per mandatum fefellit me, & per illud occidit; hoc est, Lex subintravit, ut abundaret delictum; hoc est, Lex iram operatur; hoc est, virtus peccati Lex. Prohibitio enim peccati, quod est Lex, auget profectò desiderium peccandi: quod non exstinguitur, nisi contrario desiderio rectè faciendi, ubi fides per dilectionem operatur. Hoc autem non præstat littera jubens, sed spiritus juvans: non Lex ergo, sed Gratia; non vetus Testamentum in servitutem generans,

Rom. 5. 20.

Rom. 4. 15.

1. Cor. 15.

56.

Gal. 5. 6.

Gal. 4. 24.

quod est Agar; sed novum in quo non sunt ancillæ filii, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberavit. Et tamen Lex sancta est, & mandatum sanctum, & justum, & bonum. Per hoc mandatum sanctum, & justum, & bonum, in his qui non habent spiritum Christi, operatur peccatum omnem concupiscentiam. Qualem se fuisse in vetere Testamento etiam ipse Apostolus ostendens: *Occasione*, inquit, *accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam*. Per quod mandatum, nisi quod ait: *Concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret, Non concupisces?*

Rom. 7. 8.

a Numquid malum est non concupiscere? Imò a maximè bonum. Bona est ergo Lex quæ hoc dicit; sed ubi non adest vivificans spiritus, b hæc ipsa lex b quæ bonum dicit, occidit: quia peccati virtus est, cum per illam operatur c omnem concupiscentiam, inflammando c prohibitionem; quod non exstinguitur per jubentem litteram timore pœnæ, sed per juvantem spiritum dilectione justitiæ. Ideò ait: *Peccatum ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem*. Non enim ait, per malum, sed *per bonum*. Hic evigilent, si possunt, qui Legem Dei atque ejus ministrum Moysen cæco & furioso corde reprehendunt. Ideò quippè est ministratio mortis, quia peccatum per bonum operatum est mortem; ideò est ministratio damnationis, quia peccatum per bonum operatum est damnationem.

29. Non autem omnes qui christiani appellantur, ad Christum transeunt: sed quibus au-

a Meliores MSS. maximum bonum.

b Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. quam bonam dicit.

c Editi, inflammando prohibitionem. Castigantur ex MSS.

aufertur velamen, quod in lectione veteris Testamenti manet. Qui enim sunt in vetere Testamento, impediente velamine, nec vetus intelligunt, nec novum: qui autem transeunt ad Christum, remoto velamine per novum, intelligunt & vetus, & novum. Utinam & isti cæci oppugnatores Legis & Prophetarum, sic transeant ad Christum, ut non sint in eis in quibus obvelatum est & ipsum Evangelium. In his enim qui pereunt, esse obvelatum, ait Apostolus: *In quibus Deus sæculi hujus excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illuminatio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei*. Ubi miser iste Deum sæculi hujus vult intelligi malum: tamquam illi servierit Moyses in vetere Testamento, quasi hoc Apostolus dixerit. Ubi si necesse esset intelligi Deum sæculi hujus, deum impiorum, hoc est, diabolum (*Quoniam omnes dii gentium dæmonia*; & utiquè multo maximè princeps dæmoniorum) non mirum esset, quando quidè quorundam deus etiam venter est dictus: ait enim Apostolus: *Quorum Deus venter est*; nec ideò deus venter est. Ita si potest dici deus hujus sæculi diabolus, non ideò diabolus deus est: quia nec dæmonia sunt dii, quamvis dii gentium sint dæmonia. Potest quippè sæculum in malo intelligi: unde dicit Apostolus Petrus: *Eripite vos de præsentis sæculo maligno*. Sed cum alter pateat intellectus, quid necesse est hic diabolum putare significatum, ac non potiùs Deum verum, justum, & bonum, qui excæcaverit mentes infidelium sæculi hujus: ut non hic distinguatur, *in quibus Deus sæculi hujus*, ac deinde subinferatur, *excæcavit mentes infidelium*; sed ita potiùs, *in quibus Deus*, ac deinde

2. Cor. 4. 4.

Phil. 3. 19.

Psal. 95. 5.

2. Petr. 1.

subinferatur, *sæculi hujus excæcavit mentes infidelium*, hoc est, infidelium sæculi hujus mentes excæcavit.

- CAP. VIII. 30. SED istis non placet, ut Deus bonus mentes excæcet aliquorum. Non enim attendunt Salvatoris verba dicentis: *In judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant.* Ille igitur qui secundum apostolicam sententiam, *cujus vult miseretur, & quem vult obdurat*; proculdubio quem vult illuminat, & quem vult excæcat. Sed non est iniquitas apud Deum, cui dicit Ecclesia: *Misericordiam & judicium cantabo tibi, Domine.* Illuminat ergo misericordia, excæcat judicio, utique æquissimo, etsi occultissimo. *Inscrutabilia enim sunt judicia ejus.* Cui tamen dicitur: *Sedisti super thronum, qui judicas æquitatem.*

31. Huic Deo servivit Moyses, ceterique Prophetæ, quos justos sine dubio Dominus ipse testatur. Horum quippè judæi sepulcra construebant, & monumenta ornabant, quibus dicit: *Ædificatis sepulcra Prophetarum, & ornatis monumenta justorum.* Sed illi omnes, etsi pro temporis dispensatione veteris

^a Testamenti ministrabant ^a figuris, ad novum tamen Testamentum, quamvis nondum revelatum, per gratiam Dei pertinebant, ad quod pertinebat Abraham. Hinc quippè isti, si remoto velamine legerent, intelligerent ita non esse inimicum Evangelium Legi, quæ data est per Moysen, sicut inter se non sunt inimici Abraham & ipse Moyses: quos utiquè & isti eundem coluisse confitentur Deum, quamvis eum sic blasphemant, ut eum Deum negent. Et

^a Am. Er. & plures MSS. ministrabant figuras.

tamen Apostolus promissiones, quæ factæ sunt Abraham, quia novum Testamentum significabant, sic opposuit Legi per Moysen datæ, ut hæc duo inter se inimica videantur. Quid enim aliud ad Romanos dicit? *Non enim per Legem promissio Abraham, aut semini ejus, ut hæres esset mundi, sed per justiam fidei.* Si enim qui per Legem, hæredes sunt, exinanita est fides, & evacuata est promissio. *Lex enim iram operatur. Ubi enim Lex non est, nec prævaricatio.* Attendant quemadmodum sic disputat, veluti contra Legem, ut ^a ex priore illa, quæ facta est ad Abraham, promissione convincat, quòd non sint hæredes ex Lege, quicumque sint hæredes Dei, sed ex promissione. Itemque ad Galatas: *Fratres, inquit, secundum hominem dico; tamen hominis confirmatum testamentum nemo irritum facit, aut superordinat. Abraham dictæ sunt promissiones, & semini ejus. Non dicit, & seminibus, tamquam in multis; sed tamquam in uno, & semini tuo, quod est Christus. Hoc autem dico, testamentum confirmatum à Deo, quæ post quadringentos & triginta annos facta est Lex, non infirmat ad evacuandam promissionem. Si enim ex Lege hæreditas, jam non ex promissione. Abraham autem per repromissionem donavit Deus. Qui ergo Lex? Transgressionis gratia ^b proposita est, donec veniret semen, cui promissum est. Nescio utrum isti, qui legem non intelligentes criminantur,*

^a Sic præcipui MSS. At editi, ut eam.
^b Plures MSS. *posita est.* Nonnulli autem infra, ubi eodem, repetito loco legitur etiam apud Loy. *posita est, habent, proposita est.*

inveniant aliquid ex Evangelio, vel ex apostolicis litteris, quod ita videatur eidem Legi adversum esse atque contrarium, quemadmodum hoc videtur, quod ex promissionibus quæ Abraham factæ sunt, opponit Apostolos. Si ergo legem oderunt, Abraham diligant.

CAP. IX.

32. SED nec hoc volunt. Nam & ipsi Patri gentium, ad quem promissiones factas nunc in omnibus gentibus videmus impleri, crimen fornicationis objiciunt. Iste quippè proculdubio, cui respondemus, ex illis se esse manifestat, de quibus prædictum est, Apostolo dicente: *Spiritus autem manifestè dicit, quia in novissimis temporibus recedent quidam à fide, adtendentes spiritibus seductoribus & doctrinis dæmoniorum in hypocrisi mendaciloquorum, cauteriatam habentes conscientiam suam, prohibentes nubere.* Non enim

I. Tim. 4. I.

reperitur Abraham aliquo se contaminasse adulterio: quoniam non lubrico libidinis amavit ancillam, sed ab uxore accepit, quando uxor ejus fecit de jure suo quod voluit, volens habere filios de marito suo, quamvis ex utero alieno: ubi nulla omninò lasciviendi, sed sola cogitata est causa generandi. Iste autem Abraham, etiam usque ad decrepitam senectutem, fornicationis objicit crimen, profectò

Gen. 16. 2.

quia & post mortem Saræ alteram duxit. Ubi etsi nullum intelligeretur rei abditæ sacramentum, propter hoc solum id facere debuit Abraham, ne putarent hæretici adversus Apostolum, quibus etiam Tertullianus ad stipulator adsistit, post uxoris mortem, crimen esse ducere uxorem. Sed sicut sibi iste videtur invenire in apostolicis litteris, quæ dicat contra Legem per Moysen datam, vel contra Testamentum vetus; inveniat & aliquid ad-

Gen. 25. 1.

ver-

versum Abraham, quod ex Evangelicis a litteris sonare videatur: omninò non inveniet. Ubi cum ille nominatur in libris Testamenti novi, cum honore debito nominatur: ita ut judæis diceret ipse Dominus: *Si filii Abraham estis, facta Abraham facite.* Ac per hoc iste qui blasphematur Abraham, Christum profectò blasphematur, qui tale testimonium perhibet Abraham.

Joan. 8. 39.

33. Sed dicat, si potest, quam personam illarum quinque gerebat Apostolus, cum sic prædicaret Abraham? Si enim eis, qui sine Lege fuerant, factus erat quasi esset & ipse sine Lege, illi Abraham non noverant. Ergo aliquem principem, sive romanorum, sive græcorum, sive aliquem philosophorum debuit invenire, quem talibus prædicaret; ut eis, sicut huic placet, talem se, quales ipsi erant, fingendo congrueret; non Abraham nescio quem alienigenam patrem gentis hebrææ, longè ab eorum moribus, longè ab eorum ritibus, longè ab eorum cognationibus alienum. Si autem judæis tamquam judæus factus erat, aut eis qui sub Lege erant, tamquam esset & ipse sub Lege; ut quid dicebat non esse hæreticus ex Lege? Ut quid dicebat: *Lex iram operatur?* Ut quid dicebat: *Lex prævaricationis gratia posita est?* Quod æquo animo ferre non possent, qui gloriabantur in Lege. Quod si ut infirmus loquebatur infirmis, & sic eos, ut fallacibus placet, fallendo lactabat, cur eos ab umbris veteribus, in quibus infirmi quiescebant, sic^b proturbabat, ut diceret: *Ecce ego Paulus*

Rom. 4. 15.

Gal. 3. 19.

Gal. 5. 2.

^a Editi hic addunt, & apostolicis litteris: quod à plerisque MSS. abest.

^b Editi, perturbabat. At MSS. proturbabat. Si Vaticanum codicem excipias, in quo legitur, advocabat.